

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2006): *Homenatge de l'IEC a Joan Coromines, en el centenari de la seva naixença*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 175 p. (Biblioteca Filològica, LVII).

Aquest número 57 de la *Biblioteca Filològica* se suma a una col·lecció gairebé centenària (1913–), que conté en la seva primera etapa clàssics de la història del català al segle xx com el *Diccionari ortogràfic* i la *Gramàtica* de Fabra, i s'ha vist revitalitzada sobretot a partir dels anys noranta (vegeu la llista de les p. 173-175). Excel·lent marc, doncs, per a l'homenatge que l'IEC va dedicar a la figura de Joan Coromines amb ocasió del centenari de la seva naixença. Tal com precisa Antoni M. Badia i Margarit en la *Presentació* del llibre (p. 9-10):

[...] l'homenatge consistí fonamentalment en un cicle de conferències i una taula rodona. Quant a la temàtica, els actes previstos quedaren repartits entre l'obra de Coromines (les cinc primeres conferències) i la seva vida (dues conferències i l'anomenada taula rodona). Aquestes activitats foren dutes a terme entre el dia 5 d'abril (conferència inaugural) i el dia 17 de maig (conferència de clausura) de 2005. (p. 9)

En total, set dimarts consecutius en l'inici de l'Any Coromines (21 de març de 2005 al 31 de desembre de 2006, més aviat un bienni gairebé), que han donat lloc a una de les múltiples publicacions al voltant de l'obra i la vida del filòleg barceloní.¹

Un primer bloc d'aquest llibre col·lectiu aplega sis conferències (amb la inaugural al cap), segueixen les intervencions a la taula rodona, i al capdavant, la conferència de clausura. Anirem per parts:

El lèxic català en el diccionari (DECat) de Joan Coromines (Germà Colón Domènech; p. 11-22). El professor Colón no es mossega la llengua a l'hora de manifestar la seva relació amb l'homenatjat: «No és cap secret que, per motius que ell sabia i que jo sospito, el senyor Joan Coromines no era gens amic meu i no és cap secret que m'atacà sempre que va poder, amb raó o sense [...]» (escriu de bon començament, a la p. 11). És ben respectable la seva fermesa en el judici de l'obra corominià, l'actitud admirativa (parla de la realització del DECat com d'una «gesta gegantina», p. 12), però alhora crítica: «No crec que hi hagi un sol article que no mostri una o altra mancança, però mai no deixa d'aportar algun ensenyament útil» (p. 13). Amb fermesa i esperit crític, doncs, aborda aspectes concrets del diccionari, com ara l'estructura dels articles, que contrasta amb la del FEW. Assenyala punts millorables, com el migrat tractament que reben els derivats i els compostos (en la seva opinió, que compartim, constitueixen generalment la part més fluixa del diccionari; p. 14). Es refereix també a les idees de l'autor (els «rampells de còlera» i els pretesos «sorotàptic» i «mossàrab»), i apunta «altres taques lleus» (p. 18-20). Però, tot i així, equipara la consideració del DCVB amb la que li mereix en conjunt el DECat: «[...] no sabia prescindir d'aquesta obra que m'ha ensenyat molt [...]» (p. 21). Obra instructiva que tant Germà Colón com altres estudiosos del lèxic romànic consultem amb freqüència i de manera profitosa.

La responsabilidad de un científico: el Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana, de Joan Coromines (José Antonio Pascual; p. 23-41). Des del sentiment ponderat (que no sentimentalisme vacu), des de la proximitat humana a Coromines, el seu col·laborador en el DCECH (1980-1991) s'acosta a la figura de l'«inolvidable maestro» (p. 25), i més en concret tracta del precedent del diccionari etimològic castellà i hispànic, o sia, del DCELC (1954-1957); tot això, amb una redacció elaborada i seductora. Com en ocasions precedents, es recolza en el material epistolari creuat entre el savi català i Menéndez Pidal, retrata la figura d'un Coromines exiliat (Cuyo, Xicago), *nel mezzo del cammin* de la seva vida, disposat a enfrontar-se a la resolució de tota mena de problemes etimològics particulars del lèxic hispànic, i en general a la ingent aventura de la preparació i redacció del voluminós diccionari etimològic del castellà, amb l'instrumental que li fornïa l'estat de la lingüística històrica a mitjan segle xx, prou precari respecte del d'avui dia. Pascual posa de relleu tasques feixugues en aquella primera etapa americana, com el buidatge sistemàtic de documentació antiga i dades dialectals, del material lèxic del DRAE (ed. de 1936). *Pragmatismo y responsabilidad* (p. 34-39) són trets caracteritzadors del *modus operandi* corominià. *La responsabilidad de un científico*, com resa el títol. Com conclou José Antonio Pascual: «[...] la responsabilidad que el investigador contrae sobre [la] realización [del trabajo científico]» (p. 39).

Joan Coromines et l'étymologie lexicale romane : l'exemple roumain (Éva Buchi; p. 43-80). El text més llarg del llibre analitza la dimensió de l'etimòleg com a romanista que en l'exercici de l'etimologia castellana, hispànica i catalana (DCELC, DCECH, DECat), s'ocupa també de l'etimologia *alloromane*. L'autora comptabilitza, a partir de dades dels índexs del DCELC (IV, p. 1093-1217), 883 unitats lexicals de llengües com el portuguès i el galleg, l'occità i el gascó, el romanx, l'italià, el sard i el romanès. Justament sobre aquesta darrera llengua, Éva Buchi realitza un sondeig concret a partir de

1. Vegeu en aquest mateix número dels *Estudis Romànics* la nota corresponent a la *Presentació a l'IEC de les obres publicades en commemoració del centenari de Joan Coromines (3 de juliol de 2008)*, p. 572.

dotze etimologies romaneses originals de Coromines al DCELC, amb presentació molt metòdica de cada proposta etimològica i la corresponent recepció per part de la comunitat romanística, sota els següents epígrafs: 2.1. *Aroumain* imnu, *catalan* anar, *espanyol* andar et *congèneres*. 2.2. *Roumain* a înfuleca (et *catalan* folgar, *espanyol* holgar?). 2.3. *Roumain* a învâța, *espanyol* avezar et *congèneres*. 2.4. *Roumain* mantică, *catalan* mantega, *espanyol* manteca et *congèneres*. 2.5. *Roumain* măcar, *ancien espanyol* maguer et *congèneres*. 2.6. *Roumain* a pișca / a pițiga, *catalan* pessigar, *espanyol* pizar et *congèneres*. 2.7. *Roumain* a pleca, *catalan* plegar, *espanyol* llegar et *congèneres*. 2.8. *Roumain* a scupa, *catalan* escopir, *espanyol* escupir et *congèneres*. 2.9. *Roumain* smântână. 2.10. *Roumain* stâng et *congèneres* (et *catalan* et *espanyol* estancar?). 2.11. *Roumain* tont/tânt, *catalan* et *espanyol* tonto et *congèneres*. 2.12. *Roumain* zîngînar, *espanyol* zángano et *congèneres*. Unes taules de recapitulació, molt clares (p. 72-73), precedeixen la conclusió de l'autora, que manifesta una avaluació globalment positiva. I una darrera taula de síntesi computa:

a) Set etimologies correctes: com la que lliga la solució aromenesa *imnu*, juntament amb la castellana *andar* i la catalana *anar* i altres congèneres romàniques, a un llatí vulgar tardà AMNĀRE < llat. vulg. *AMLĀRE < llat. cl. AMBŪLĀRE (vegeu els dos gràfics corresponents elaborats per Buchi; p. 47-48).

b) Dues de parcialment correctes: així, *a înfuleca* no seria una formació autòctona a partir de *foale*, ja que el sufix -ICARE no és productiu en romanès, sinó representant hereditari d'un lexema llatí, tal com *folgar* < FOLLĪCĀRE.

c) Tres d'errònies: com ara *a învâța*, que, com el castellà *avezar* i altres congèneres, Coromines considera formació romànica en lloc de continuació d'un tipus llatí reconstruïble com *INVĪTĪĀRE o paral·lelament *ADVĪTĪĀRE (tal com argumentava Meyer-Lübke al REW; encertadament, segons Buchi).

L'autora conclou també que els autors romanesos han negligit les aportacions de Coromines sobre el romanès. Així com se li ha criticat a l'etimòleg català no prendre en consideració les publicacions més recents de les darreres dècades del s. xx, igualment –entén Buchi– hi ha prou romanistes que han fet poc cas de les hipòtesis coromínies. Aquesta manca d'enriquiment recíproc («un rendez-vous manqué», p. 76) entre Coromines i l'etimologia *alloromane* hauria de deixar pas en aquest segle XXI a un esperit panromànic de col·laboració amb el repte d'un nou diccionari etimològic que actualitzi i millori el vell REW del romanista suís. Sense dubte Éva Buchi pensava aleshores (2005) en el projecte de *Dictionnaire Étymologique Roman (DÉRom)* que des de 2007 dirigeixen ella mateixa i el prof. Wolfgang Schweickard: <http://www.atilf.fr/DERom>.

L'aportació de Joan Coromines a l'occità de la Vall d'Aran (Aitor Carrera; p. 81-105). La Vall d'Aran i l'occità. Des de ben jove, Coromines té tirada a l'Aran (el seu primer article científic, «Etimologies araneses», de 1925; la seva tesi doctoral, *Vocabulario aranés*, de 1928, publicada el 1931). I en l'època crepuscular de la seva vida veurà la llum el voluminós llibre intítulat *El parlar de la Vall d'Aran* (1990), amb materials procedents de l'època de jove investigador. Durant tota la vida l'occità (d'Aran i del conjunt d'Occitània) no li serà aliè, cosa lògica d'altra banda en un «romanista sense límits». ²¹ Aitor Carrera fa una semblança de l'home lligat a la Vall d'Aran i a la seva llengua autòctona: el parentiu occità per via materna, els estudis a Montpeller (amb Grammont i Millardet), la recerca lingüística. Vivències, informants, com l'impagable vell Forquet de Sant Joan de Toran, fonts escrites (Mossén Condó, Bernard Sarrieu, l'ALVA de Mossén Griera, entre d'altres). L'aportació coromíniana a l'estudi de l'aranès revela un coneixement pregon de la llengua i de la terra, de l'onomàstica (amb especial atenció a la toponímia pregascona: així, en el nom del terçó de *Castièro*, corresponent al *castèth* del lèxic viu), de la cultura popular i de la gent araneses. De totes aquestes facetes, se n'ocupa Aitor Carrera amb estil planer i convincent, i no s'està de rebatre algunes interpretacions etimològiques de Coromines, així com de retreure-li les seves tries gràfiques «excessivament fonetitzants [i] catalanitzants» (per exemple, *ny* en lloc de *nh*; p. 99); o també els seus paràmetres nacionals catalans, la seva visió ca-

2. Per dir-ho amb en Joan Solà, que adapta al català l'autoconsideració de Coromines com a «romanista sin limitaciones» (DCELC, I, p. xxiv). Vegeu *Joan Coromines com a exemple. Lliçó inaugural del Dr. Joan Solà. Inauguració del curs acadèmic 2005-2006*. Universitat de Barcelona, p. 17-18.

talanocèntrica envers la Vall d'Aran (p. 99-100). En qualsevol cas, «avui no es pot parlar científicament de l'aranès –o fins i tot, en segons quins casos, del gascò en general– sense citar [...] Joan Coromines», conclou Carrera (p. 101-102). I lamenta el desconeixement de la seva obra entre alguns estudiosos de l'àmbit gascò (esperit *campanilista* ben contrari al del romanista total representat per Coromines).

L'*Onomasticon que ara podem fer* (Xavier Terrado; p. 107-119). L'autor és un altre dels col·laboradors de Joan Coromines. El coneixement de l'*Onomasticon Cataloniae* des de dins li fa reflexionar sobre aspectes millorables d'una obra que es va redactar en el darrer tram de la vida del filòleg barceloní (1989-1997), conscient com era que no seria possible coronar aquesta empresa en condicions similars a les del DCECH o del DECat. Terrado proposa continuar i completar el llegat del mestre en matèria d'onomàstica catalana (hagiotoponímia, topònims d'origen antroponímic; àdhuc antroponímia, una altra «assignatura pendent»), i exposa alguns exemples d'interpretació fitotoponímica (*Bilatruga* < VERATROSA, la *Ciroga* 'la terra abundant en aurons', en relació amb un tipus *ACERONE + -OSA) que podrien contribuir a millorar l'*Onomasticon*, el llegat onomàstic del mestre.

Entorn de l'epistolari de Joan Coromines (Josep Ferrer i Costa, Joan Pujadas i Marquès; p. 121-142). Com és sabut, la col·lecció «Textos i Estudis» de la Fundació Pere Coromines ha editat des de 1998 milers de pàgines sobre la seva relació epistolar amb diferents personalitats vinculades a la cultura i la llengua catalanes: Pompeu Fabra, Francesc de Borja Moll, Josep Pla, Joan Fuster, Carles Riba, Hipòlit Nadal i Mallol, Avel·lí Artís Balaguer, entre els volums de correspondència epistolar apareguts fins a l'any 2004. Des d'aleshores, molts altres volums s'aniran afegint a l'epistolari: amb Pere Coromines, Josep M. de Casacuberta, Manuel Sanchis Guarner, Lluís Nicolau d'Olwer, Joseph Gulsoy... Impressiona l'afirmació de Ferrer i Pujadas: «El projecte global d'edició de l'*Epistolari de Joan Coromines* és previst que tingui uns vint-i-cinc volums, i no tenim cap dubte que constituirà un dels corpus epistolars catalans més importants del segle xx» (p. 126). A la llum d'alguns d'aquests volums cobren vida episodis diversos de la vida de Coromines, sota els epígrafs següents: *Esmenes i addicions al diccionari Fabra. Coromines, membre de l'Institut. La reedició del diccionari Fabra. La conferència «Els dos diccionaris»* (a propòsit de la que va pronunciar Moll a Barcelona el 1954 en defensa del DCVB; l'altre diccionari de referència és el de Fabra). *Les «maneres honestes del gust»* (en relació amb la cura excessiva amb què Riba hauria revisat i corregit una traducció de l'*Eunuc* de Plaute feta per Coromines).

La taula rodona, coordinada per Antoni M. Badia i Margarit, donà peu a les intervencions de Max Cahner (*Joan Coromines, cent anys*, p. 142-146), Carles Duarte i Montserrat (*Els problemes tècnics i la metodologia historicolingüística dels diccionaris*, p. 146-149), Joan Ferrer (*En el despatx de Coromines*, p. 149-152) i Aina Moll (*La meva relació amb Joan Coromines*, p. 152-160). En aquestes contribucions, hi trobem retalls de vida, alguns episodis, qualche anècdota. Em crida l'atenció en particular la llarga referència (p. 158-159) d'Aina Moll, primera Directora General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya a començament dels anys 80, a l'elaboració d'una ortografia aranesa (1982) oficialitzada el 1983. Coromines va declinar la invitació a formar part de la comissió elaboradora de la normativa, i al cap d'uns anys es publicà *El parlar de la Vall d'Aran* (1990) amb grafia corominiana. Tal com assenyalava Aina Moll, sense que «s'hi fes en cap moment al·lusió a les diferències d'ortografia respecte de les normes oficials, però no em consta que ningú hi hagi fet cap al·lusió».³

El compromís de Joan Coromines amb el país, conferència de clausura a càrrec de Max Cahner (p. 161-172), clou també aquest llibre col·lectiu. La proximitat de Cahner a l'homenatjat, des de la seva condició d'editor (Curial Edicions Catalanes), queda testimoniada en comunicacions epistolars dels anys setanta que permeten entendre com es va gestar la idea de la redacció i edició del DECat; «[...] l'obra de tota una vida», segons que escriurà Joan Coromines en la primera frase del seu *Prefaci* (DECat, I, IX).

José Enrique GARGALLO GIL
Universitat de Barcelona

3. S'en va fer ressó en Xavier Lamuela, «Joan Coromines, antinormista», *El País* (3 de març de 1991).